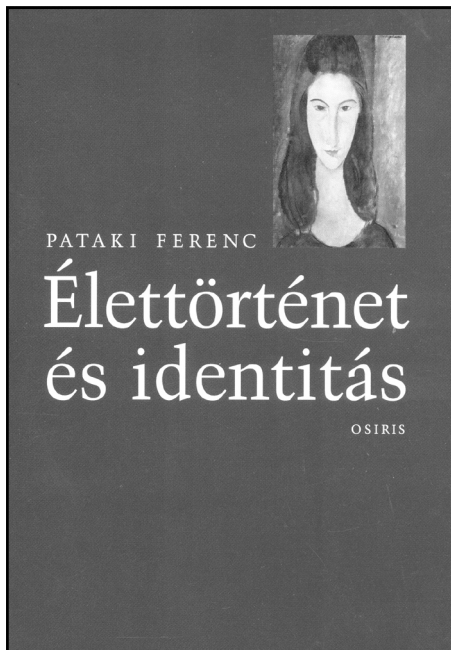

Könyvszemle

Pataki Ferenc: Élettörténet és identitás

Meglehetősen nagy léptékű, hosszsmetszeti összefoglaló könyvet készített Pataki Ferenc az identitásra vonatkozó kutatásairól: a tanulmányok pontosan negyed századot fognak át, 1975-től 2000-ig. Mondhatnánk azt, az írások a szerző tudatos életműépítését mutatják.

A nagy távlat sok előnyt ad a könyvnek. Az egyik a tudományos mintázatok változása: a tanulmányokban jól nyomon követhető, ahogyan a kognitív pszichológiai szemlélet egyre technikailabbá teszi a szociálpszichológiai elmélkedést, hogy azután újra lágyabb fordulatot vegyen a narratív felfogások megjelenésével. A társadalmi változások maguk is távlatot adnak a tudós Pataki annak idején sok székszissel fogadott vállalkozása számára, hogy az identitás kérdéseit állítsa a hazai szociálpszichológiai vizsgálódás előterébe. A felbomló világ igencsak élesen vetette fel a tudományban régóta meglévő kérdést: mi is az a társadalmi azonosságunk, amely ugyan sok tekintetben csak burok, mégis magnak tűnik számunkra. Világunk olyan korrá vált, mint Mach és Freud kora volt, ahol – mint Janik és Toulmin, Schorske és nálunk Nyíri Kristóf évtizedekkel ezelőtt rámutattak – a felbomló társadalmi életrajzok új rátekintést adtak a személyiség építkezésének centrifugális és centripetális erőire. Ahogy a könyv is fogalmaz a mai helyzetre: „*Nem a teoretikus gondolkodás ereje, hanem maga a valóság 'dekontsruálja' az ént*”

(287. o.). Pataki e tekintetben mára szociálpszichológiai vátezzé vált, aki már akkor is az identitást vizsgálta, amikor a damaszkuszi út még nem volt oly zsúfolt, s pláne nem kétirányú. Évtizedek múlva fogjuk csak látni, vajon az ő, s számos általa felsorolt hazai identitáskutató szociálpszichológus különleges érzékenysége és tehetsége okozta-e, hogy a száz év előtti nagy társadalmi szét-esés a Monarchia világában még a testtel és a családi kontrollhelyzetekkel játszadozva fogalmazta meg a szétesés nyomán született felismerések új tudományos mondandóját. Ma a kiindulás sokkal szociálisabb.

A régebbi dolgozatok is érdekes, s nemcsak történeti olvasmányok. A kortárcsoportokról vagy a NÉKOSZ-ról szóló évtizedes

írások az érzékeny pedagógust jó diagnosztának mutatják: a kortárs csoport és a gyökértelenedés kérdése a nemzetközi pszichológia egészében hasonló pedagógiai megfigyelések révén vált elismert témává.

A két évtized előtti akadémiai székfoglaló Balázs Béla identitás-alakulásának elemzése révén válik ma újfent érdekessé. Nem a pszichologizáló pszichológus, hanem az érzékeny kultúrtörténész szól itt, a zsidó-magyar identitás, a kommunista-polgár és művész-tudós dilemmák igen érzékeny elemzését adva, egy évtizeddel ezek divatja előtt. A talán nagy ember (Balázs) elemzése megmutatja, mi is a hozama a sok kis ember válságait kutató kérdőíves és egyéb módszereknek.

A mai én-pszichológiából Pataki könyvének legfőbb hozadéka az elbeszélő konstruktivista felfogások igen alapos bemutatása több áttekintő tanulmányban. Mindebben – már csak saját identitáskutató életművének hagyománya miatt is – az önújrírás moccanat izgatja igazán az, ahogyan magunkat új perspektívákból újrírjuk. Számos empirikus munkát is bemutat a kötet, de bevallom, az elméletértékelő és az esszéista Pataki érdekesebb számomra, mint a konkrét vizsgálatok eredményei.

Az esszéíró pedig koherens szerző, s koherens saját tudománypolitikai identitásával is. Naprakész, mindig igyekszik a legfrissebb irodalmat is beledolgozni írásaiba, eközben azonban szkeptikus az újításokat illetően. Visszatérő félelme a *divat*, az, hogy amit oly lelkesen üdvözlünk (kognitív fordulat, elbeszélő minták, érzelmi forradalom), miként a jelszavak is elárulják, nemcsak túlzó divatok-e az emberi viselkedés és élmény teljességének értelmezésében. Valószínűleg így van, de ettől még nem kellene olyan szkeptikusnak lenni.

Még az is lehet ugyanis, hogy a hozzá hasonló társadalomtudósok bevezette reflexió révén voltunk mi mégiscsak szerencsésebbek az utóbbi két évtized identitás-malmaiban. Mi „csak” a Saulus-Paulus váltásokon vitatkoztunk, mint tette már Mészöly Miklós nyomán Mérei Ferenc a hetvenes években, szomszédaink viszont sokszor nem túl békésen igencsak szétváltak, öröknek tűnt identitásaikat adva fel. A Pataki által félt „tudományos divat”, amilyen az identitáskutatás is, hozhat pozitívumokat, mint maga a kötet bizonyítja. (*Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 425 o.*)

Pléh Csaba

az MTA lev. tagja, egy. tanár (BME)

Munkaerőpiaci tükrök – 2001

A sorozatnak tervezett évkönyv eddig megjelent két kötetének azonos a szerkezete. Az első fejezet áttekintést ad a magyarországi munkaerőpiac aktuális állapotáról, a második egy-egy kiválasztott területet mutat be sokrétűen. A harmadik fejezet a munkaerőpiaci jogi, intézményi környezetében bekövetkezett változásokat elemzi, a negyedik a munkaerőpiaci statisztikákból ad válogatást. A kötetet bibliográfia zárja, amely évente más-más kiadványokra fókuszál.

A közelmúlt munkaerőpiaci változásainak rövid, tömör összegezése során a szerző a világgazdaság, illetve az Európai Unió foglalkoztatási helyzetében beállott módosulások összefoglalását követően részletesebben tárgyalja a hazai viszonyok alakulását. A jelentős, 5 %-ot meghaladó GDP növekedés ellenére a foglalkoztatás bővülése szerény, 1 %-os mértékben emelkedett. A munkanélküliség ugyan csökkent, de – mint a kötet más tanulmányaiból látható – elsősorban az ellátási feltételek szigorodása miatt. Tartósan magas a gazdaságilag inaktívak aránya, ezen belül is a háztartásba reményvesztetten visszavonultak hányada.

A gazdaságilag elmaradott térségek relatív foglalkoztatási pozíciója a rendszerváltás óta folyamatosan romlik, a regionális különbségek növekednek.

A *Közlelkép* idei témája a munkanélküliek jövedelemtámogatása. Tíz szerző öt fejezetben ad számot a munkanélküliek jövedelem-támogatásáról a fejlett piacgazdaságokban és a posztszocialista átmenet országában, továbbá a hazai jövedelemtámogatás szabályairól és annak finanszírozásáról, az ellátás célba juttatásáról, annak munkaerőpiaci és jövedelmi hatásairól, a legutóbbi változtatások fogadtatásáról.

A nemzetközi tapasztalatokat taglaló rész legfőbb tanulsága, hogy a megoldások igen széles skálán mozognak, olyannyira, hogy gyakran össze sem hasonlíthatók egymással. Minden országnak magának kell megtalálnia a munkanélküli-ellátás társadalmilag méltányos, gazdaságilag elviselhető, a szolidaritás követelményének is eleget tevő eszközeit és mértékét.

A tanulmányok bemutatják a hazai munkanélküli ellátási rendszer gyakorlati működését. A felszínen tapasztalható jelentős mozgások ellenére a mélyebb vizsgálatok arra utalnak, hogy a munkanélküliek összetételére, az érintettek körére egyfajta stabilitás jellemző. A tartósan munkanélküliek gyakorlatilag képtelenek visszakerülni az elsődleges munkaerőpiacra. Ők jobb esetben körforgásban vesznek részt: a támogatott munkahelyeken megszerzett rövid jogosultsági idő ismételten lehetőséget ad számukra, hogy átmeneti időre visszakerüljenek a munkanélküli státuszba. Rosz-szabb esetben szem elől veszítik őket, s feltehetőleg alkalmi, illegális munkából tartják fenn magukat. A nem tartósan munkanélküliek túlnyomó többsége is csak ideiglenesen tud elhelyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon. A munkanélküli-ellátásért

jelentkezők zöme már volt munkanélküli, esetleg több alkalommal is.

A hivatalos követéses vizsgálatok ugyan viszonylag kedvező fejleményekről tudósítanak, azonban figyelembe véve a foglalkoztatás szintjének igen lassú emelkedését, logikai ellentmondásnak tűnik a munkanélküliség látványos csökkenése. A helyzet ellentmondásosságára utal, hogy miközben csökkent a munkanélküli ellátáshoz jutó háztartások aránya, a munkanélküli taggal rendelkező háztartások relatív jövedelmi helyzete romlott a '90-es évtizedben.

A kutatások eltérő módszerek alkalmazásával tárják fel a munkanélküli ellátás sajátosságait, a módszerek sokfélesége mellett a kutatók összecsengő következtetésekre jutnak: a munkanélküliségi ellátó rendszerben a változás – szigorítás – állandó. Az elmúlt több mint egy évtizedben nem jött létre a jogosultság feltételeiben és mértékeiben stabilnak minősíthető, kiszámítható, biztonságos rendszer. Az ellátási rendszer működését a társadalom különböző szereplői – politikusok, gazdaságpolitikusok, gyakorló munkaügyi szakemberek, kutatók – eltérően ítélik meg, s a kívánatos változtatások mibenlétében sincs egyetértés.

A kötet a kiemelt témában szerencsésen ötvözi az aktuális helyzetképet és a gazdaságtörténeti mélységű tematikus áttekintést. Évi rendszeres megjelentetésével elérhető, hogy a jelenkor érdeklődői, gazdaságpolitikusai, valamint későbbi korok kutatói számára hiteles korrajz álljon rendelkezésére a piacgazdaságra történő áttérés korszakának foglalkoztatási problémáiról. (*MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont – Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 2001. 320 o.*)

Adler Judit

kutatásvezető, GKI Gazdaságkutató Rt.

A Duce és a Caudillo
Ormos Mária–Harsányi István:
Mussolini–Franco

Ormos Mária és Harsányi Iván könyve kitűnően szolgálja a sorozat jellegéből adódó célt, amelyet *A történelem nem fekete-fehér* jelmondat is kifejez. Magas színvonalon, az összefüggések, a hasonlóságok és különbözőségek/sajátosságok tudományosan megalapozott kifejtésével, ám közérthetően, olvashatóan és szemléletes értekező prózában adják elő a szerzők a témát szinte minden lényeges vonatkozásban feltáró mondanivalójukat: Mussolini és Franco életútját, a hatalomért való harcot, majd a hatalom megragadását, rendszerük kiépítését és működtetését, sikereiket és elhibázott lépéseiket, bukásukat és utóéletüket.

A szerzők természetesen nem elégedhettek és nem is elégedtek meg hőseik imént felsorolt életrajzainak színvonalas és érdekesítő bemutatásával. Ormos Mária bevezetéséből még előzetesen rövid érdemi áttekintést kap az olvasó a 20. század szovjet, náci, fasiszta és autoriter (Franco) diktátorainak és rendszereiknek legjellemzőbb vonásairól, a kötet záró fejezetében (Harsányi Iván: Franco és Mussolini) pedig a fontos azonosságokkal és eltérésekkel ismerkedhet meg.

Ormos Mária Mussolini monográfiáját (*Mussolini. Politikai életrajz.* 1987.) vehette alapul munkájához, Harsányi Iván az 1938–39-es évek tekintetében támaszkodhatott csak 1988-ban megjelent kötetére (A Franco-diktatúra születése), ami azt jelenti, hogy utóbbi esetben egyúttal új tudományos eredményt is kapunk.

A szerzők széles forrásanyag alapján, kitűnő forráskezeléssel/forráskritikával dolgoztak, a szakirodalom mellett magyar és párizsi, illetve magyar, szovjet és spanyol

levéltári forrásokat is mozgósítva, de olasz, illetve spanyol dokumentum-kiadványok anyagait is feldolgozták.

A kötet témáiból is következik metodikai szempontból a komparatiztika, a történeti összehasonlító módszer alkalmazásának fontossága, amivel jól éltek a szerzők a lényegében – egyedül helyes – kronologikus tárgyalási mód és szerkezeti felépítés mellett.

A történeti valóság szinte minden lényeges területét átfogó témafelfogás és témakezelés következtében – ami jogos igény ilyen jellegű feldolgozás esetében – a társadalom, a szociális kérdések és a gazdaság érdemi szerepének mindenkori figyelembevételére is erőssége a munkának. Az ideológiai kérdések természetesen kellő módon és súllyal szerepelnek, ám a széles értelemben vett művelődéstörténetről

(kultúra, oktatás, tudomány, művészet) viszonylag kevés szó esik.

A francoizmus hosszú élete miatt feltétlenül szükséges annak bemutatása, hogyan hatott a merőben új nemzetközi helyzet, a II. világháború utáni szituáció e rendszer túlélésére. Harsányi Iván erre a tárgyalás során állandó figyelemmel van, összehasonlításom mégis az, hogy lehetett volna nagyobb nyomatékkal hangsúlyozni az új helyzet lényegében – hosszabb távon – mégiscsak meghatározó jelentőségét. *Ezen belül érvényes csak szerintem a szerző álláspontja: Franco rendszerét – a nemzetközi erőter kikiűszöbölhetetlen határaitól eltekintve – saját belső ellentmondásainak a logikája bomlasztotta föl.*

Ami pedig az összehasonlító módszer alkalmazását illeti: egyetlen lényegesnek mondható észrevételünk van azzal az állásponttal kapcsolatban, hogy: *Az analógia értelme olykor éppen a különbségek föltárása*. (Harsányi Iván. 368. o.) Ellenvetésünk az *olykor*-ban van elrejtve, ami szerintünk nem egyértelmű, vagy nagyon is az. Ugyanis *mindig* a lényegi azonosságok a döntőek, amelyek *mellett* valóban mindig nagyon fontosak a különbözőségek/sajátosságok. Arról van szó – úgy véljük –, hogy a lényegi azonosságokból meg lehet állapítani a valódi lényegét, a különbözőségekből aligha.

Egy utolsó észrevétel. A 20. századi diktatórikus rendszerek esetében mindig igen nagy problémát jelent a szóban forgó

rendszer jellegének világos és egyértelmű meghatározása. Ez, belátjuk, igen nehéz kérdés. S belátjuk azt is, hogy a francoizmus esetében ez könnyebb, mint az olasz fasizmus esetében. Ezt azért tesszük szóvá, mert utóbbi tárgyalásánál több helyen is történik meghatározás, vagy azt közvetlenül érintő, meghatározás jellegű megfogalmazás. Így: *1926 végére kialakult a fasiszta állam, amelyet akár totálisnak is lehetett már nevezni* (74. o.); *... a szükséges kompromisszumok hosszú távon (azonban) mégis a hatalom totális voltát korlátozták* (76. o.); *... az államhatalom vált a nemzet megtestesítőjévé és kifejezési formájává* (84. o.); *... az olasz fasizmus totalizmusa mégis lényegesen korlátozottabb maradt, mint a náci vagy a sztálinista diktatúráé. Mussolini totális államát a maga által létesített kompromisszumok korlátozták...* (85. o.); *Az 1943-as olasz fordulat néhány okát könnyű megtalálni a fasizmus eléggé »totális« szerkezetében...* (145. o.). Ez mind igaz, és világosan ki is olvasható belőlük a teljesen igaz fogalmi meghatározás, de talán lett volna mód az olvasó direkt orientálására, az olasz fasizmus vonatkozásában árnyalt, de általános érvényű megfogalmazására.

Végezetül: kitűnő, érdekesítő munkával ismerkedhet meg mind a szaktörténész, mind a téma iránt joggal érdeklődő olvasó. (*Pannonica, Budapest, 2001. 386 o.*)

Incze Miklós

a történelemtudomány doktora, ny. egy. tanár

Országstratégia – 2020-ig

Gouverner – c'est prévoir; mondja a híres francia mondás, vagyis a sikeres kormányzás előfeltétele a dolgok „előre látása”. E felismerés jegyében bontakozott ki az utóbbi évtizedekben a fejlett országokban a jövőkutatás, valamint annak egy speciális, konkrét leágazása, az angolszász termino-

lógia szerint *technology foresight*-nak nevezett technológia előrettekintési programok (TEP) kidolgozása. (Magyarország e tekintetben nagy lépést tett előre a kilencvenes években az OMFVB, majd az Oktatási Minisztérium által vezérelt TEP akció megszervezésével.) A helyzetfelmérésnek, a nemzetközi trendek elemzésének és a hazai viszonyokra való adaptálásának meg kell

előznie bármiféle stratégia kidolgozását. A stratégia értelmezhető, illetve megcélózható vállalati-intézményi-, regionális- tárca- vagy országos szinten (mellesleg megjegyezve: napjainkban a hazai pályán sok esetben visszaélnék e kifejezéssel, hovatovább egy mozilátogatást illető családi döntést is a „stratégia kidolgozása” előzi meg, legalább is a sajtó szerint).

Egy nemzeti stratégia kidolgozása természetesen hatványozottan bonyolult, idő- és munkaigényes feladat, amely Magyarországon nem sok előzményre támaszkodhat. Nélkülözhetetlen eleme a multidiszciplináris kezelésmód: számos tudományterület és „szakma” szoros, interaktív együttműködését teszi szükségessé. Ennek a kihívásnak sok szempontú megközelítésére vállalkozott a millenniumi programok keretében az Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága, amely a Veszprémi Egyetem Európai Tanulmányi Központjával, a Stratégiakutató Intézettel, az RKK Nyugat-magyarországi Tudományos Intézetével és helyi önkormányzati szervekkel együttműködve 2001-ben tudományos konferenciát rendezett *Magyarország Nemzeti Stratégiája 2020-ig* címmel. A konferencia előadásainak szerkesztett változatát tartalmazó kötet három szekcióban foglalja össze a társadalomtudományok különböző diszciplináit (földrajz-, közgazdaság-, politika-, történelem-, filozófia- és szociológiai tudomány) művelő jeles hazai kutatók megalapozott vízióit az előttünk álló két évtized problémáiról és az azok kezelésére javasolható megközelítésekről.

Az első szekció tanulmányai jövőképeket és jövőstratégiák egyes metszeteit vázolják fel, az elvi-módszertani alapokból kiindulva a magyar (általános) spektrumon át három kitüntetett aspektus tárgyalásáig. *Bogár László* a kormány jövőstratégiáját az öko-szociális piacgazdaság hagyományos európai modellje és az „amerikai típusú”

globális-modernizációs gazdaságfilozófia ellentétpárjának összefüggéseibe helyezve vizsgálja. Az említett, jövőbeni esélyeinket befolyásoló, három különleges kérdéscsoport a transznacionális vállalatok is. Magyarország (Simai Mihály), a mezőgazdaság kitérés pontjai (Sipos Aladár) és a regionális politika kihívásai (Rechnitzer János).

A következő két szekcióként a rendezők a nemzeti stratégiát várhatóan leginkább befolyásoló két rendező elvet, „determinánst” választottak: országunk nemzetközi beágyazottságát, különös tekintettel európai uniós aspirációinkra, valamint a jövő társadalmaként jellemezhető tudásalapú társadalmat (vagy egyszerűen tudástársadalmat). Ezen a bizonyos fokig önkényes leszűkítésen lehet ugyan vitatkozni, de kétségtelennek tűnik, hogy ezek a jövő Magyarországnak kulcsszavai. Mivel Magyarország gazdasága nyitott és exportorientált, a vizsgálatok egyfelől a globalizációs tendenciák, másfelől az európai egyesülés – a kibővülő Európai Unió – perspektívájából kísérelnek meg prognózást adni a magyar esélyekre. A nemzetközi összefüggések befolyásolják a jelentőségükben egyre fokozódó környezetvédelmi kérdések jövőbeni kezelésmódját is. A magyar környezeti stratégiával kapcsolatban Papp Sándor egy optimista és egy pesszimista változatot vázol fel, ahol az utóbbi a piaci szempontok abszolút („fundamentalista”) dominanciáját képviseli, és a környezeti-társadalmi érdekek/értékek teljesen elsikkadnak. A nemzetközi kapcsolatrendszer felől megközelített jövőkép, ill. stratégia kiterjed a kül- és biztonságpolitikai stratégiára (Gazdag Ferenc), a vidékfejlesztésre (Szörényiné Kukorelli Irén), valamint a szociálpolitika néhány, az EU csatlakozás szemszögéből tárgyalt szempontjára is (Tausz Katalin). Ezt a fejezetet egy rendkívül érdekes tanulmány zárja, amely a Romániában és Szlovákiában élő magyar kisebbség jövőjének

kilátásait tárja fel (az előadás időpontjában természetesen még nem funkcionált a kedvezménytörvény). Aláhúzza a kifejtettek érdekességét és relevanciáját, hogy a szerző (Bordás Sándor) a szlovákiai Dunaszerdahelyen élő szociológus, aki megállapításait egy átfogó *etnopszichológiai* vizsgálat eredményeire alapozza, kitérve a konfliktusok oldásának lehetséges módozataira.

Az információs társadalom, valamint a tudás alapú társadalom egyik legdöntőbb alakító tényezője az oktatás–nevelés, amelyet szintén európai dimenzióba helyezve tárgyalnak a szerzők: Karikó Sándor és Gergő Zsuzsanna. Az informatika oldaláról jelentkeznek az infrastruktúrát érintő fejlesztési elképzelések (Csorba József), a szellemi háttérhez pedig a művelődéspolitikai célkitűzések, a jogfejlődés és a vallás szerepének extrapolálása kapcsolódik (Soós Pál, Tarr György és Kamarás István). Az utolsó, harmadik blokktól tulajdonképpen független a kötetet záró közlemény: Varga Csaba mind tematikailag, mind időhorizontját tekintve (2030–2050-ig szóló) széles ívű „gondolatkísérlete” az új globális világszerkezetről és Magyarország abban játszott szerepének alternatíváiról. Rendkívül sajnálatos, hogy az idevágó, minden bizonnyal számos eredeti felvetést és megközelítést tartalmazó gondolatok (globális forgatókönyvek, új emberkép,

Magyarország alternatívái: világvége-, alámerülés-, libikóka- és tudástársadalom szcenárió, új, egységesített paradigma stb...) nem kerülnek szöveges kifejtésre a kiadványban, hanem csak tézisszerűen, címszavakban szerepelnek.

Összefoglalva megállapítható, hogy igen sokoldalúan feltárt, de terjedelmi okokból nyilván a legtöbb esetben csak vázlatosan megírt ismeretanyaggal találkozhat az olvasó, aki bepillantást nyerhet az országstratégia számos összetevőjének multidiszciplináris vegykonyhájába. A recenzens mindazonáltal hiányolja a műszaki- és természettudományok oldaláról való megközelítés teljes mellőzését, noha a jövő alakításában e területeknek kiemelkedő szerep jut. Legalább egy előadás keretében kellett volna foglalni a technológiai programok céljával, integrálásával az összképbe. Az Európai Unió tudáspolitikai törekvéseiben e vizsgálatok fontos szerepet kapnak. Bízunk abban, hogy ez a nézőpont egy következő – remélhetőleg nem a következő millénniumi rendezvényesorozatig váró – konferencia tárgysorozatából nem fog hiányozni. (*Magyarország nemzeti stratégiája 2020-ig, MTA Veszprémi Területi Bizottsága és a Veszprémi Egyetem Európai Tanulmányok Központja, 2001. 372 o.*)

Sperlágh Sándor

Az időjárás nem csak az angoloknál állandó téma

Manapság sokat foglalkozunk az időjárással, nemcsak azért, mert a sok különböző hírsatorna időjárás-előrejelzései sok esetben ellentmondanak egymásnak, hanem a globális felmelegedés és a klímaváltozás is gyakori témája a médiának. Ahogy persze az lenni szokott ilyen esetekben, mindenki megszólal, csak éppen a témához legjobb

ban értő és leginkább kvalifikált források hírei nem jutnak el könnyen a nagyközönséghez. Ezért kell örömmel üdvözölni az Országos Meteorológiai Szolgálatnak (OMSZ) az év elején megjelent két kiváló kiadványát, a nagyközönségnek szóló *Magyarország éghajlati atlasza*, valamint a szolgálat neves kutatója, Götz Gusztáv *Káosz és prognosztika* című, inkább az elméleti fizikában és matematikában járatosabb közönségnek szóló művét. Tekintettel a különböző olvasóközönség-

re, a két könyvről feltétlenül külön-külön kell szót ejteni.

A gyönyörű kiállítású *Magyarország éghajlati atlasza* hiánypótló mű, hiszen országunk éghajlati adatait térképes formában megjelenítő atlasz utójára 1960-ban jelent meg, bár az 1984-es *Magyarország Nemzeti Atlasza* kiadvány tartalmazott néhány, éghajlatra vonatkozó térképlapot. Az új mű, a Meteorológiai Világszövetség (WMO) ajánlásának megfelelően, az éghajlat leírására 30 év meteorológiai mérési adatsorainak statisztikai jellemzőit alkalmazta, így jelen mű az 1961 és 1990 közötti időszak adatai alapján készült, bár vannak benne olyan adatsorok, amelyek rövidebbek, de információtartalmuk miatt érdemes volt bemutatni azokat is. Neumann János több mint fél évszázada történt kezdeményezése óta nemcsak a meteorológia tudománya, hanem a ma már nélkülözhetetlen számítástechnika is óriási fejlődésen ment át, ami tükröződik az atlasz szinte minden ábráján. Az éghajlati adatok bemutatásánál domináns módon a vizuális megjelenítés használatos, amely könnyebben áttekinthető a pontosabb adatoknak és a színezés terén is folytonos átmenetet létrehozni képes számítástechnikai apparátusnak köszönhetően.

A kiadványból megtudhatjuk, hogy hazánkban 18 főállomás, 43 ún. K4 klímaállomás, 59 KS típusú klímaállomás, valamint 581 csapadékmérő állomás működik, amely folyamatosan szolgáltat adatokat. A számítástechnikát ismerők számára érdemes megemlíteni, hogy az OMSZ naponta 30 Gíbyte mennyiségű információt dolgoz fel, amelybe természetesen a külföldről, ill. a meteorológiai műholdakról származó információ is beleértendő.

A nagyközönség sok információt kap a kiadványból országunk éghajlati jellemzőit illetően. Megtudhatjuk például, hogy ez ideig országunk területén a legmaga-

sabb hőmérsékletet, 41,7 °C-t 2000-ben mérték Békéscsabán, a második helyezett 1956-ban Csongrád volt 41,6 °C-al. A hőmérséklet abszolút minimumát, -35 °C-t 1940-ben mérték Görömböly-Tapolcán, a második helyezett ugyanebben az évben Alsógöd volt -34,9 °C-al. Tovább sorolva a „leg”-eket: a legnagyobb hóvastagságot, 130 cm-t a Mátra csúcsán mérték 1963 februárjában, a legtöbb csapadékot (esőt) 24 óra alatt pontosan 203 millimétert 1963. szeptember 8-án a Pest megyei Gyömrőn. Természetesen adatok tömkelege található meg könnyen érthető térképek alakjában.

Különösen érdekesek az 1901-1998 időszak idősorai az évi középhőmérsékletre, valamint az éves csapadékösszegre vonatkozóan. Az idősebbek hajlamosak úgy emlékezni, hogy a „régidőkben” március 15-én már rövidnadrágban mentek iskolába, vagy „akkoriban még volt négy évszak”. Az idősorok tanulmányozása azt mutatja, hogy a közel százéves periódus alatt jelentősek voltak ugyan az ingadozások, hűvös és meleg, száraz és csapadékos időszakok követték egymást, azonban határozott tendencia az adatokból nem olvasható ki, a „régidőket” feltehetően a nosztalgia szépiíti meg. Összefoglalva, *Magyarország éghajlati atlasza* igen értékes és szép kiállítású könyv.

A nagyközönség a meteorológiával a napi időjárásjelentés kapcsán találkozik, amit a médiában igen változatos módon hol az OMSZ szakembere, hol „magánmeteorológus” ismertet, vagy nem éppen szakképzett csinibaba csicsereg el a nagyérdeműnek. Sokakban felvetődik ilyenkor a kérdés, vajon ez nem szakma, ehhez egy kis kiképzés után mindenki érthet? Erre a kérdésre ad választ az OMSZ másik kiadványa, Götz Gusztáv (méretében és súlyában is) monumentális monográfiája, a *Káosz és prognosztika*, amely a *Szemelvé-*

nyek a dinamikai rendszerek elméletének és légkördinamikai alkalmazásainak témaköréből szerény alcímet viseli.

A könyvhöz Mersich Iván, az OMSZ elnöke írt előszót, amelyből érdemes a következő figyelemreméltó sorokat idézni:

„Az időjárás előrejelzése a meteorológia egyik legismertebb ága, hiszen az időjárás-sal és annak előrejelzésével, valamint az időjárás hatásaival nap mint nap szembesülni kényszerülünk. Azt azonban még a meteorológusok sem mind tudják, hogy az előrejelezhetőségnek milyen korlátai vannak, illetve hogyan kell és lehet értelmezni az előrejelzéseket (különösen a középtávrá szólókat). Ebben szerepet játszik az a szemléletmód is, ahogyan az előrejelzések a médiában elhangzanak, ahol a bizonytalanság mértéke egyelőre még nem, vagy csak kevéssé jelenik meg az előrejelzésekben...

Úgy gondolom, a könyv elolvasása után világossá válik, mindenki számára, hogy az előrejelzéseket milyen bizonytalanságok terhelik, különös tekintettel a kezdeti feltételekre vonatkozó érzékenységre, továbbá az is kiderül, hogy ezt a fajta bizonytalanságot hogyan lehet számszerű formába önteni.”

Ez a mű már nem a nagyközönség számára íródott, mivel a megfelelő matematikai és fizikai előismeretekkel nem rendelkező olvasót igencsak próbára teheti. Kivételnek számít talán a könyv első része, amely igen élvezetes és olvasmányos stílusban ismerteti a meteorológia kialakulásának történetét. E részből sok újat tudott meg jelen sorok írója is, és olvasása feltehetően hasonló élvezetet fog másoknak is jelenteni.

A második és harmadik rész már a „szakmával” foglalkozik, de a fizika és matematika bármely más területének művelői számára is érthető módon. Néhány szó

magyarázat azért itt talán nem felesleges a káosz és a prognosztika összekapcsolásának okáról és azok szoros kapcsolatáról.

A légkör dinamikáját a hidrodinamika és a termodinamika alapegyenleteinek megfelelő összekapcsolásával egy igen bonyolult, nemlineáris egyenletrendszer írja le, amely csak numerikus módszerek alkalmazásával oldható meg. A nemlinearitás egyik kellemetlen következménye, hogy az egyenletek megoldása rendkívül érzékeny a kezdeti, ill. határfeltételekre. Ha azok csak igen kicsit is különböznek egymástól, a hozzájuk tartozó megoldások gyökeresen eltérő következményekről adhatnak számot. Igaz ugyan, hogy az alapegyenletek determinisztikusak, azaz elvben egyértelműen meghatározzák az adott feltételekhez tartozó megoldást. Ha azonban a kezdeti és határfeltételek pontatlansága meghalad egy bizonyos mértéket, akkor a nemlinearitás tulajdonságaitól függően a megoldás gyakorlatilag megjósolhatatlanná válik, mert a hibahatáron belüli feltételek más és más képet rajzolnak elénk. Ezt a helyzetet szokás „determinisztikus káosznak” nevezni, ahogy azt a szerző a második és harmadik részben részletesen elmagyarázza. Kétségbeesésre azonban nincs ok, természetesen erre az esetre is megvannak a megfelelő módszerek, amelyekkel a „káosz” törvényszerűségei feltárhatók.

Különösen érdekes a prognosztika különféle módszereit ismertető rész. Az OMSZ szakértőitől a műveket ismertető sajtótájékoztatón az érdeklődő azt is megtudhatta, hogy az időjárás előrejelzés 50 (!) egymástól kicsit különböző határfeltételekkel elvégzett számítás eredményeinek összevetéséből készül. Azt talán felesleges hangsúlyozni, hogy ezek a bonyolult modellszámítások mekkora számítástechnikai kapacitást igényelnek. Ezek ismeretében egyes kereskedelmi tévécsatornák magánmeteorológusainak „saját számításokra”

való hivatkozása semmiképpen nem vehető komolyan.

Az átlagolvasó figyelmének felkeltésére itt csak az első, történeti áttekintést tartalmazó részből választunk ki két érdekességet.

Ma mindenki természetesnek veszi, hogy a vízcsapokon a hideg vizet kék, a meleget piros színnel jelzik. Ez azonban korábban nem volt triviális. Ahogy Götz Gusztávtól megtudjuk, 1919 előtt a nagyobb területeket ábrázoló (szinoptikus) meteorológiai térképeken a meleg és hidegfrontokat éppen fordítva jelölték. A mai jelölésmódot a fiatal *Carl-Gustaf Rossby*, a később világhírűvé vált svéd meteorológus javasolta a Bergeni Egyetemen működő, *Vilhelm Bjerknes* vezette norvég kutatócsoportnak. Feltehetően tehát neki köszönhető a ma olyan természetesnek vett színek.

Másodiknak érdemes egy magyar vonatkozást megemlíteni. Sokan hallottak arról, hogy Neumann Jánost érdekelte a meteorológia is, mint a nemlineáris dinamika egy különlegesen fontos alkalmazása. A digitális elektronikus számítógépek megszületésekor elsőként ismerte fel, hogy a számítástechnikai eszközök mellett milyen fontos az alapvető dinamikai elmélet megfelelő megalapozása is. A princetoni Institute for Advanced Study igazgatója, *Frank Aydelotte* segítségével 1946-ban javaslatot juttatott el a haditengerészet kutatási és találmányi irodájához, amelyben egy meteorológiai program megindítását kezdeményezte. Javaslatainak következő

mondatai rendkívüli előrelátásról tanúskodnak:

„*A program célja a dinamikus meteorológia elméletének megvizsgálása annak érdekében, hogy azt alkalmassá tegye a lassan már rendelkezésre álló és a jövőben valószínűleg egyre inkább hozzáférhetővé váló nagy sebességű, elektronikus, digitális automatikus számítások elvégzésére. Várhatóan ezek a vizsgálatok arra is jelzéseket adnak majd, hogy milyen – akár laboratóriumi típusú, akár terep jellegű – további megfigyelések szükségesek az ilyen nagysebességű számításokkal támogatott elméleti munka még hatékonyabbá tételéhez.*”

Neumann Jánosnak további, eddig szintén csak kevesek által ismert érdeme, hogy 1946. augusztus 29-30-án kezdeményezésének eredményeképpen Princetonban az Institute of Advanced Study adott otthont az első „meteorológiai konferenciának”, amelyet ma a meteorológusok történelmi eseményként, a numerikus időjárás-prognosztika első konferenciájaként tartanak számon.

Az Országos Meteorológiai Szolgálat méltán lehet büszke a fentebb ismertetett két kiadványára, amelyekben mind a nagyközönség, mind pedig a matematika és fizikai inycenci értékes olvasmányra lelhetnek. (*Magyarország éghajlati atlasza. OMSZ, Budapest, 2001. 107 o. – Götz Gusztáv: Káosz és prognosztika. OMSZ, Budapest, 2001. 490 o.*)

Bencze Gyula

az MTA doktora, tud. tanácsadó, KFKI-RMKI

Dr. Romány Pál:

Kortársunk az agrárpolitika

Agrárpolitikai, agrárszociológiai tanulmányok

Romány Pál ebben a könyvében az elmúlt 10-12 évben írt tanulmányait tette közzé. Jó érzékkel, szakszerűen válogatott, a történelem szálaira fűzte az agrárium egészére

kiterjedő, más-más időpontokban született írásait. Ezért a tanulmánykötet már-már monográfiának tűnik. A szerző meghatározó forrásai a Központi Statisztikai Hivatal anyagai, de a szakszerű jegyzetekben fellelhetjük a mezőgazdaság múltjával és jelenével foglalkozó hazai és részben külföldi szakirodalom gazdag termésének meghatározó részét is.

A szerző különös érdeklődést tanúsít az agrártörténet és -gazdaság, a termelési folyamatok és struktúrák, a mezőgazdasággal foglalkozók élet- és munkakörülményeinek alapos megismerése iránt. A múlt, jelen és jövő dimenzióit villantja fel, miközben a nemzetközi összefüggéseket is figyelembe veszi, elsősorban az Európai Unió és a magyar mezőgazdaság várható kapcsolatrendszerét, s benne a magyar agrárium mozgásterét, optimális lehetőségeit.

Manapság a mezőgazdaság és a falu jelenlegi állapotának és jövőbeli alakulásának, várható alternatíváinak keresése nem tartozik tudományos életünk kiemelkedő ágazatai közé. A közérdeklődés sem elég erős iránta. Miközben az agrártudományok több területén világszínvonalú eredmények születnek. Példaként említhetjük az állattenyésztés, a növénynevelés és -termesztés, a kertészet, a talajtan és a biotechnológia eseteit.

Történeti tapasztalataink szerint pedig éppen a nagy horderejű agrárváltozások idején, különösképpen pedig napjainkban nélkülözhetetlen az agrárium egészének együttes vizsgálata, az új ösvények megtalálása. A jövőre a részek szintézise adhatna érdemleges útmutatást. Újkori történetünk egyébként négy nagy agrárátalakulást tart nyilván. Az 1848. évi jobbágyfelszabadítást, a földosztást, a kollektivizálást és a rendszerváltáshoz tapadó, de máig befejezetlen átalakulásokat. Az első kettőt jelentős tudományos irodalom, társadalmi mozgalom előzte meg, illetve készítette elő. Gondoljunk csak a reformkor közgazdasági és politikai irodalmára vagy a dualizmus, különösen pedig a két világháború közötti tudományos, szociográfiai, szépirodalmi munkákra, az 1930-as évek falukutató mozgalmára. Ám a termelősövetkezeti és az 1990-es évektől kezdődő agrárátalakulás jellegét és ütemét a napi politika alakította, valójában mindenféle tudományos elemzést

nélkülözött. Ebből fakadtak a súlyos gazdasági zavarok és a mély társadalmi konfliktusok. A kollektivizálás hátrányainak enyhítésére a tudomány és a falusi, paraszti leleményesség tett érdemleges kísérleteket az 1970-es évek közepétől kezdve. Romány Pál szemléletesen mutatja be ezt a mezőgazdaság egészét és a falusi népesség életét lényegesen befolyásoló tényezőit.

Eszerint az 1970-es évek közepétől, főként a húzóágazatokban, számottevően növekedtek a termésátlagok, a hozamok, az exportlehetőségek. A búza hektáronkénti átlagtermése például 1965-ben 20, 1977-ben 30, 1984-ben pedig 50 mázsa volt. Hasonló jelenségeket figyelhetünk meg a takamánnyagbóna, a zöldség, a gyümölcs és a hústermelés vagy az agrárexport eseteiben. Az 1980-as évek közepén azonban a kedvező irányú fejlődés megtört, az újnak nevezhető „magyar modellben” felszínre törtek a belső válságjelek, amelyek a jövedelmek, a tőkeerő alacsony szintjéből és a földforgalom korlátozottságából adódtak. E hátrányokat a mezőgazdasághoz közvetlenül kapcsolódó, tovább gyarapodó tudományos eredmények sem tudták ellensúlyozni. Miként említettük, a rendszerváltással egybekapcsolódó legújabb agrárátalakulást sem előzték meg számottevő elemzések. Ezzel szemben ötletek egész sora jelent meg, amelyek gyakran egymást oltották ki. Átfogó, megalapozott, az Európai Unióra is kiterjedő termelési és társadalmi struktúra elmélettel és cselekvési programmal máig nem rendelkezünk. A szerző kivételes érdemének tekinthetjük, hogy sajátosságainkat figyelembe véve keresi a jövő lehetséges és célszerű útjait.

Jelenlegi történelmi helyzetünkben any-nyí mindenesetre következik, hogy autonómiára nem rendezkedhetünk be, de nemzeti adottságainkat, termelési múltunkat, társadalmi örökségünket sem hagyhatjuk figyelmen kívül, amikor jövőnk útjait

keressük. Mert össztársadalmi szempontból sem közömbös, hogy az agrártermelés miként elégíti ki a hazai piaci igényeket, az agrárium az export útján milyen mértékben járul hozzá a nemzeti jövedelem gyarapításához, hogyan alakul az agrártársadalom szerkezete, településrendszere és életnívója. A szerző feltűnő óvatossággal tekint a tulajdonformák jövőendő típusaira, de a magántulajdonon alapuló, egyéni érdekELTSÉGET biztosító kis- és középüzemi gazdaságot tartja meghatározónak, ami nem zárja ki az új típusú szövetkezesek különböző formáinak életképességét sem. Közös felelősségünk, hogy a paraszti gazdaságok tízezrei miként indulnak eddig jórészt ismeretlen, nem járt újukra, hogyan alakul a mezőgazdaságból élők, a falun lakók életmódja.

Nincs itt terünk a szerző ebbéli fejtegetéseinek bemutatására, ám az új évezredben bizonyosan változik a termelési és üzemszerkezet, s ezek függvényében újabb létesítmények, utak, közművek épülnek. Az is várható, hogy az Európai Unió feltételei közepette tovább csökken a falvak lélekszáma és a mezőgazdaságból élők aránya. Bár a nagyvárosokból bizonyára folytatódik a kiáramlás a környező településekre. Az intenzívebb, több munkaerőt igénylő mezőgazdasági kultúrák megho-

nosodása illetve kiszélesítése pedig segítheti, hogy a foglalkoztatottak az ágazatban maradjanak. Az ország egy részén ez kedvezően befolyásolhatja a falvak lakosság-megtartó képességét. Elsősorban a keleti országrészen, különösen a határ menti településeken viszont már napjainkban is találhatunk tragikus sorsú falvakat, tanyákat. Például az egykori Bihar megyei Geszt mintegy 900 lakosából mindössze 60-nak van állandó munkaviszonya és keresete, 200-an nyugdíjat kapnak, míg a családok döntő többsége segélyekből, családi pótlékokból, alkalmi munkákból él.

A kötet végén tanulságos írásokat olvashatunk a mezőgazdasági és élelmezési világszervezetről, a FAO-ról, továbbá a francia, a német, sőt a kínai agrárvilágról is.

Összegezve: a könyv nagyívű képét adja újkori agrártörténelmünk lényegi sajátosságainak, különösen érdekesek számunkra a magyar mezőgazdaság, a falvaink, a szőrványtelepüléseink jelenéről és várható alakulásáról olvasható fejezetek. Mindezek a komplex tudományos megközelítésre a tanulmányokon, új tudományos eredményeken túl a szintetizálásra is ösztönöznek bennünket. (*Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2002. 390 p.*)

Pölöskei Ferenc

Beérkezett könyvek

Bóka Éva: Az európai egység gondolat fejlődéstörténete. Napvilág Kiadó, Budapest, 2001. 304 o. Ára 1900 Ft.

A források és dokumentumok alapján mutatja be az európai egység gondolat fejlődését a 14. század elejétől korunkig. Vizsgálja, miért nem jött létre egy európai föderáció a történelem során, az európai gondolkodók hogyan próbálták meg ellensúlyozni később az eluralkodó nemzetállami gondolkodás negatívumait a konföderáció és föderáció

eszméinek terjesztésével. A történész két síkon tekinti át a kérdést: az egyik az ideák, álmok és eszmék világa, a másik a közösségi együttélést szabályozó egyezmények és alkotmányok fejlődésének útja. A több mint fél évezredet átfogó munka központi kérdése: milyen szerepet töltött be az egység gondolat az európai történelemben; mi a *demokratikus Európa* gondolat jelentése; ki is nevezhető *európainak*. Az utolsó fejezet három vitathatatlanul európainak tekintett magyar gondolkodó, Eötvös József, Jászi Oszkár és Bibó István nézeteit mutatja be.

Pierre Bourdieu: A gyakorlati észjárás. A társadalmi cselekvés elméletéről. Napvilág Kiadó, 2002. 206 o. Ára 1700 Ft.

A kötet a kortársi szociológia klasszikusának előadásszövegeit közli. A különböző európai, Egyesült Államok-beli és japán egyetemeken elhangzott előadások tematikailag igen sokféle tárggyal foglalkoznak: az állami bürokráciával, a család intézményével, az irodalmi alkotások társadalmi jelentésével, az iskolarendszerrel. A különféle témák között Bourdieu nagyszabású – magyarra többnyire még lefordítatlan monográfiáiban közreadott – társadalomelméleti rendszere teremt egységet. Ez a társadalomelméleti rendszer, mint az előszóban maga a szerző értelmezi, tudományfilozófiailag relacionális, cselekvésfilozófiáját tekintve pedig diszpozicionális. A társadalmi jelenségek magyarázata során tehát egyfelől nem egyének vagy csoportok szubsztanciális létezőiből, hanem a közöttük levő viszonyokból indul ki, másfelől figyelemmel van a cselekvő emberek viszonyában rejlő lehetőségekre. A társadalom e fölfogás szerint társadalmi pozíciók összessége, amelynek bizonyos – egymáshoz képes meghatározott – tevékenységek és javak együtteseinek feleltethetők meg. A szubtilis fogalmi apparátus segítségével elvégzett elemzések a hagyományos társadalmi jelenségek gondolatébresztően eredeti értelmezését nyújtják.

Csáki György: A nemzetközi gazdaságtan alapjai. Napvilág Kiadó, Budapest, 2002. 492 o. Ára: 3100 Ft

A kétkötetes tankönyv többéves oktatómunka hozadéka. A szerző a nemzetközi gazdaságtant oktató főiskolák, illetve az alapfokú közgazdasági egyetemi képzés céljára szánta, de haszonnal forgathatják mindazok, akik szeretnék megérteni napjaink világgazdasági eseményeinek, a pénzügyvilágnak hátterét. A mű témakörei:

a világgazdaság fejlődéstörténete; a nemzetközi gazdaságtan főbb elméleti irányzatai; a nemzetközi kereskedelem és kereskedelempolitika; globalizáció és regionalizálás; az erőforrások nemzetközi áramlása, különös tekintettel a külföldi működőtekeberuházásokra; a nemzetközi pénzügyi rendszer működése. Az olvasó képet kap napjaink nemzetközi pénzügyi rendszerének központi intézményeiről is.

Erich Fromm: Menekülés a szabadság elől. Fordította Bíró Dávid. Napvilág Kiadó, Budapest, 2002. 105 o. Ára 1700 Ft.

Paradoxon: az ember szabadnak született, ám mégis menekül a szabadság elől. Hogyan, miért, miként? Pszichológiai probléma-e a szabadság vagy társadalmi, történelmi meghatározottságok függvénye? Fromm, a világhírű német társadalomtudós a hitleri fasiszta diktatúra elől 1933-ban Amerikába menekülve jelentette meg először 1941-ben, azóta számos nyelvre lefordított művét, amelynek központi kérdése az ember szabadsághoz való viszonya. Társadalomtudósok, pszichológusok, világhírű írók (pl. Balzac, Dosztojevskij, Kafka) vallomásaira is támaszkodva hatol le a természet egyre több titkát feltáró ember lelki nyomorúságáig, aki szabadságra vágyik, ám elbotlik a történelmi-társadalmi meghatározottságok útvesztőiben.

Imre László: Műfaj történet és/vagy komparatistika (Irodalmi tanulmányok). Tiszatáj könyvek, Szeged, 2002. 175 o. Ára 980 Ft.

A Debreceni Egyetem tanszékvezető professzora néhány fontos, 1971 és 1997 között keletkezett tanulmányát gyűjtötte egy kötetbe a címben is jelzett műfaj történeti tárgykörből. Arany János, Fáy András, Arany László, Mikszáth Kálmán, Madách Imre egy-egy műve kerül elemzése fókuszába. A művek esztétikai értékelése mellett azok társadalmi hátterét s a választott műfaj egyedi

megvalósításának nemzeti és nemzetközi irodalomtörténeti összehasonlító megjelenítését is vizsgálja. A kötet bevezető tanulmánya (*A műfaj történet esélyei az ezredfordulón*) iskolában és iskolán kívül – mindenekelőtt a tanárokhoz szól. Hogyan is oktassák, a világirodalmi nézőpontokat sohasem nélkülözve, azt az ifjúságot, amely a 21. században is képes klasszikus irodalmi örökségünket a posztmodernnel együtt élvezni, hiszen a folytonosság, az összekötő szálak századokon át feltalálhatók. A kötet gondosan feltünteti az egyes tanulmányok első megjelenési adatait, s gazdag jegyzetanyaggal is szolgál.

Lengyelek és magyarok Európában. Nyelv, irodalom, kultúra – párhuzamok és kapcsolatok. Tanulmányok D. Molnár István professzor tiszteletére. Kossuth Egyetemi Kiadó – Debreceni Egyetem, 2001. 310 o.

Molnár István professzornak, aki 1974-től a lengyel nyelv és irodalom szakon Debrecenben oktatja a diszciplinát, születésnapjára tisztelgésül szánták e munkát. A kötet *Nagy László Kálmán* üdvözlő írásával indul, s ezt követi a professzor 1965 és 2001 között kelt tanulmányainak válogatott bibliográfiája. Méltón a tanárhoz, a tanítványok is a humán tudományok széles spektrumából (lengyel-magyar, szláv-orosz, szlovén-hor-

vát nyelvészet, irodalomtörténet, művelődéstörténet) merítik tanulmányaik témáit. 28 szerző írásai közül 12 lengyel, 1 német, a többi magyar nyelvű. Kár, hogy a lengyelül írt tanulmányok rövid magyar nyelvű rezüméjét nem adja a kötet.

Varga Zsuzsanna: Politika, paraszti érdekérvényesítés és szövetkezetek Magyarországon 1956–1967 (Politikatörténeti füzetek XVIII.) Napvilág Kiadó, Budapest, 2001. 162 o. Ára 920 Ft.

A szűkebb időhatárok között e témával már 1997-ben kandidátusi fokozatot kiérdemelt szerző jelen kötetében újabb források feltárásával, kibővítve bocsátja az olvasók elé e kérdéskörrel kapcsolatos nézeteit. Cáfolja azt a korábbi állítást, mintha a szövetkezeti mozgalom bomlását az 1956-os forradalom indította volna meg. A bomlás már korábban elkezdődött, s *Nagy Imre* 53-as miniszterelnöksége nyomán – engedélyezetten is – tovább csökkent a korábban erőszakosan alakított tsz-ek száma. Szerző feltárja a központi irányítás; a tagok érdekeltsége; az eszközellátás; a tsz-tagok korlátozott és fokozott önállósodása terén hátrányukra, illetve javukra bekövetkezett (sokszor csak tervekben megfogalmazott) változásokat. A kötet végül részletes bibliográfiát közöl választott témaköre korábban megjelent irodalmából.

